



## **DEKOMPRESSIYA HODISASI OG'ZAKI NUTQNING ENG MUHIM VOSITALARIDAN BIRI**

*Jalolova Tursunoy*

*O'z DJTU Magistratura talabasi*

Sinxron tarjima tadqiqoti amaliy tilshunoslikdagi boshqa tadqiqotlardan ayro holda olib borilgan. Buning sababi ko'pgina tillarning va turli vaziyatlarning mavjudligidan kelib chiqqan metodologik muammolar hisoblanadi. Bundan tashqari bu tillarni o'rgatishning va og'zaki nutq ko'nikmalariga ega bo'lishning yangi metodlariga muxtoj amaliy tilshunoslikning yirik bozori bilan solishtirganda oz miqdordagi foydalanuvchilar uchun zarur tadqiqotlar natijalarining amaliy qo'llanilishi bilan ta'minlangan. Tarjima faoliyati bo'yicha dastlabki atroflicha o'rganilgan ishlar mazkur sohadagi mutaxassislarni tayyorlash uchun nazariy poydevor yaratishga uringan professional tarjimonlar qalami ostida yaratilgan. Sinxron tarjimada tarjimon bir vaqtning o'zida bir necha strategiyalardan foydalanadi. Odatda qaror holatga bog'liq holda qabul qilinadi. Bu holatga albatta lingvistik va ekstralingvistik omillar ta'sir ko'rsatadi. **Dekompressiya** (kengaytirish) bu og'zaki tarjimada kompressiya hodisasiga qarama-qarshi usul bo'lib, ba'zan tushuntirish yoki tushuntirib berish uchun zarur bo'lgan xabarning ortiqcha ko'payishiga olib keladi, masalan, *Bu hodisa Qarshida sodir bo'lgan... this happened in Kharshi – the city which is situated in the east of Uzbekistan. U sumalak uemoqda. He is eating sumalak a national meal which is cooked in spring* (chunki auditoriyada bu joy haqida bilmaydigan odamlar bo'lishi mumkin). Ko'p hollarda nutq tezligi past bo'lganda va tarjimon SL xabarlarini orasidagi pauzalardan foydalanishi mumkin bo'lgan hollarda kengaytirish texnik jihatdan mumkin.

"Kengayish" atamasini G.V. Chernov. Ruscha " *экспансия* " atamasi ushbu talqin qilish texnikasini juda yaxshi aks ettiradi. Ekspansiya lug'atlarda "hajmi, diapazoni, miqdori ortib boruvchi narsa" yoki "bir oddiy yoki umumiy asosga asoslangan g'oya, hikoya" sifatida tasvirlangan. "Kengaytirish" ga muqobil atama "qo'shish" dir, ammo u tarjima qilishdan ko'ra yozma tarjima bilan bog'liq. Yana bir muqobil atama "dekompressiya" dir, ko'proq kompyuterlar (fayllarni dekompressiyalash) yoki odamlar dengiz tubiga tushgandan keyin o'tkazadigan maxsus muolajalar bilan bog'liq bo'lib, ularning tanasi asta-sekin normal havo bosimiga qaytishi mumkin. . Agar ma'ruzachi nutq matnini o'qib chiqsa, kengaytirishni qo'llash dargumon, chunki yozma matnlar spontan nutqqa qaraganda kamroq ortiqcha va bosma matnlarni o'qish tezligi odatda yuqori bo'ladi



Dekompressiya strategiyasi kompressiya strategiyasiga to'g'ridan-to'g'ri ziddir. Sinxron tarjimani amalga oshirganda dekompressiya strategiyasi uchun kompressiya strategiyasi uchun xos bo'lgan aqliy harakatlar xosdir.

1. Izchil va doimiy muvofiq keluvchi harakatlar:
  - A. tinglash;
  - B. til orqali idrok etish;
  - C. konseptualizatsiyalashuv: kognitiv xotirani nutq oqimining izchil qismlari va dastlabki bilimni integratsiya yo'li bilan yaratish;
  - D. xotirada mavjud bo'lgan materialni so'zlash.
2. Doimo bo'ladigan, biroq ba'zida ko'rinmaydigan jarayonlar:
  - A. muayyan vazifada e'tiborning to'liqligi;
  - B. o'z-o'zini nazorat qilish.
3. Tasodifiy harakatlar:
  - A. boshqa tilga tarjima qilishning bitta ekvivalentiga ega bo'lgan texnik atama va atoqli otlarni transkodlashtirish yoki nutq oqimining boshini transkodlashtirish, ya'ni nutq oqimining boshida ma'no birliklari aniq ta'riflanmagan holatda;
  - B. tarjimonning tushuncha lug'atida maxsus atamalarni izlash<sup>54</sup>.

Maxsus atama deganda biz mazkur kontekstda zarur bo'lgan tushunchani nazarda tutamiz, ba'zida dekompressiyaning sababi bu sinxron tarjimonni qator holatlarda tarjima qilinayotgan tilda zaruriy variatni topa olmasligidadir. Buning sabablaridan biri sinxron tarjimon mazkur tushunchani chet tilida tushunmaganligi bo'lsa, ikkinchisi, dastlabki tushunchani anglagan tarjimon tarjima qilinayotgan tilda muvofiq variantni izlash muammosiga duch keladi<sup>55</sup>.

Bunday holatda biz sema-komponent tahlilga duch kelamiz, ya'ni bunda tarjima qilinayotgan tildagi aniq so'zni o'rniga tarjimon asl sifat bilan birga tushunchani almashtirishi mumkin.

Tarjimonni kengaytirishga umumiy yondashuv tarjimonlar faqat maqsadli auditoriya uchun ma'lum bir aniq masalalarni tushuntirish zarur bo'lgan hollarda kengaytirishdan foydalanishlari mumkin.

Tarjimon amaliyoti shuni ko'rsatadiki, kengaytirishdan faqat "ekstremal" holatlarda foydalanish tavsiya etiladi, bunda tarjimon haqiqatan ham ma'lum bir kengaytmasiz manba xabari maqsadli auditoriyaga etkazilmasligini va agar "xuddi shunday bo'lsa" deb tarjima qilinsa, buni amalga oshiradi. uni to'g'ri tushunib bo'lmaydi. Biroq, tarjimonlikni tinglaydigan ko'pchilik odamlar ba'zi narsalarni bilmasliklarini tan olishlari dargumon va odatda tarjimon tomonidan "ko'rsatma" olishni "o'rgatish" ni yoqtirishmaydi. Bu tarjimonlarni ayblashiga olib kelishi mumkin, ularni hurmatli auditoriya maqsadli tinglovchilarga qaraganda "aqliroq" yoki "yaxshiroq ma'lumotga ega" deb bilishi mumkin. Shunday qilib, kengayish



tarjimonlikning o'ziga xos so'nggi chorasidir va tarjimonlar o'zlari xavfsiz tomonda bo'lishlari uchun tinglovchilarning kayfiyatini, psixologik muhitini yaxshi bilishlari kerak. Biroq, qanday holatlar bo'lishidan qat'i nazar - talqin qilishning asosiy maqsadi xabarni to'g'ri tushunish uchun manba tinglovchiga etkazishdir. Shunday qilib, ehtimol, talqin qilishning kaliti talqin qilingan xabarlarning to'g'riligi va to'liqligi va buni hech kim xafa qilmaslik yoki haqorat qilmaslik "san'ati" o'rtasidagi muvozanatni topishdadir. Tarjimonning bunday san'ati ko'p yillik amaliy mehnat bilan erishiladi va bu umrbod jarayondir. Asosan tarjimonlar manba ma'ruzachi aytgan so'zlarga "qo'shimcha" narsa qo'shishga haqli emaslar, chunki qonunchilikda tarjimon sifatida ular xabarlar mazmuni uchun emas, balki tarjimaning ekvivalentligi uchun javobgar bo'lishi nazarda tutilgan.

Shunday qilib, tarjimonlar siyosiy, diniy, etnik va boshqa nozik masalalarda ehtiyotkorlik bilan yondashib, turli lugatlar hamda o'zining qobilyati yordamida tarjimani chiroyli hamda to'g'ri bo'lishiga ma'sul bo'lishlari lozim.